

След трудния период на развитие и адаптация през 90 –те години икономиката на общината отбелязва оживление.

В резултат на настъпилите съществени промени в собствеността на предприятията – ликвидация или раздробяване през 90-те години, както и създаването на нови фирми, общият брой на активните стопански субекти, които оперират в Община Стражица е нараснал.

Растениевъдство

В настоящия момент селскостопанското производство се осъществява от 23 фирми, /*Приложение* □ 2

/кооперации, сдружения и около 40 частни земеделски стопани, в които заетите лица са 20.04 % през 2003г. докато през 2000г. заетите лица са били 20,44% от общо заетите. /

Приложение □ 1

/ Този спад от 0,4% говори за стабилизиране на сектора и най-вече се дължи на естественото обезлюдяване на селските райони както и на подобряването на технологичната база на земеделските стопани. Този сектор осигурява 8.24 % от нетните приходи на общината за 2003г., докато през 2000г. дела на сектора във формирането на нетните приходи на общината е бил 9,40%. Намалението се дължи не толкова на намалението в заетостта, колкото на увеличаването на доходите от други сектори като преработващата промишленост. В абсолютна величина нетните доходи от тази дейност бележат ръст за периода 2000-2003г. от 179 хил. лв. или 4,97%. /

Приложение □ 3

/ Общия поземлен фонд на общината възлиза на 338437 дка, което представлява 66.62 % от площта на общината. Този процент е добро условие за развитие на земеделие. Обработваемата земя е – 192792 дка., мери и пасища – 70163 дка, 975 дка лозя, 500 дка овощни градини. Необработваемата земя е 75480 дка. Тази структура показва нерационалното използване на тази природна даденост на общината. Причината е в специфичните условия за земеделие в планинските села от общината, където на места липсват желаещи да обработват земята поради по-големите експлоатационни разходи и по-ниските добиви. Такива села са Водно, Железарци, Кавлак, Любенци и Теменуга. Там резервите са свързани с развитие на планинско животновъдство в съчетание с отглеждането на култури, свързани с това производство – тревни смеси, технически култури, билкопроизводство и други, които да осигуряват поминък на населението от тези райони.

По структура на културите преобладаващ е делът на пшеницата – 56772 дка, на слънчогледа – 10930 дка, ечемика – 26436 дка, царевичката – 33540 дка, люцерната – 5865 дка. За търговски цели се сеят пшеницата и слънчогледа, а останалите – за фураж в собствените животновъдни стопанства.

Известно раздвижване се забелязва и в лозаро-винарския сектор, където собствениците на изба в село Камен изграждат собствен лозов масив като са закупили и ново оборудване за преработката на суровината.

Овощните насаждения на територията на общината са на площ 500 дка като в основната си част са – праскови, череши, сливи и ябълки. Тенденцията на спад в обработването на площите заети с овошки е ясно изразена тъй като площите преди 10 години са били значително повече – около 2000 дка. Основният фактор за спада на овощарството е закриването на преработвателните предприятия в района и липсата на реализация на готовата продукция.

Зеленчуци се отглеждат предимно в личните стопанства, като освен, че задоволяват семейните нужди, те осигуряват и минимален доход на болшинството от тях. Предпоставка за развитие на зеленчукопроизводството е възможността за развитие на поливно земеделие в районите с традиции в производството на зеленчуци. Перспектива пред производителите е създаването на регионална асоциация на производителите на зеленчуци, плодове и цветя в областта и новосъздадената на зеленчукопроизводителите.

Добивите, както в кооперациите, така и в личните стопанства, са под средните за страната. Основна причина за това е ниската агротехническа култура у производителите; не се извършват и необходимите агрохимически и растителнозащитни мероприятия.

Земеделската техника в по-голямата си част е морално и физически остаряла. Забелязват се единични случаи на закупуване на нова земеделска техника най-често чрез финансиране по програма САПАРД.

Хидромелиоративните съоръжения са унищожени и все още не са възстановени. Към

настоящият момент е създадено едно сдружение за напояване за землище Г.Сеновец.

ЖИВОТНОВЪДСТВО

В кооперациите и фирмите животновъдството до настоящия момент не е било приоритетно. Животновъдството може да се развива на базата на 70163 декара мери и пасища, както и на традициите в този сектор. През 2001г. се отглеждат 1433 крави, 498 телета, 10193 овце, 6293 свине, 29000 птици. През 2003г. по справка на ОСЗГ се отглеждат 1285 крави, 620 телета, 9800 овце, 7100 свине и 42000 птици, които са съсредоточени изцяло в частни фермери, като се забелязва тенденция към окрупняване на стопанствата с цел постигане на по-голяма ефективност. Такова окрупняване е характерно за всички видове животновъдство, което показва равномерно развитие във всички отрасли. Забелязва се също така и тенденция преработвателните предприятия от района да започват сами да подсигуряват суровина за своето производство – Фирма “ Вароша “ с Камен закупи оборите в три села – Сушица, Лозен и Камен, където в момента развива говедовъдство в размер на около 400 крави и планира разширяване на тази своя дейност. Птицекланничните предприятия от общината също отглеждат собствени животни, като по този начин осигуряват известна стабилност на своя производствен процес и се предпазват от пазарни сътресения.

В личните стопанства се отглеждат крави, овце и кози, свине и птици, чието количество е значително.

Към момента липсва интерес към сдружаване на земеделските производители занимаващи се с отглеждане на животновъдна продукция.

Търговия с животни се извършва на нерегламентирани пазари, които не отговарят на законовите изисквания.

Пчеларството е традиционен поминък в общината. С плановете за земеразделяне са запазени съществуващите около 30 пчелини.

Бубарството през 70-те и 80-те години се развива особено силно, като в този период са създадени черничевите гори. Голяма част от черничевите дървета са запазени.

Природните дадености на територията на общината дават възможност за риборазвъждане. Съществуващите микроязовири и поречия на реки и красивата природа около тях са предпоставка за оформянето им като зони за отдих и туризъм.

Селско, горско стопанство и риболов

Община Стражица има вековни традиции в селското стопанство. Местните градинари и лозари са били известни и зад граница – Австро- Унгария, Румъния, Русия, Сърбия, Гърция. Кайрашката гъмза е била местен винен сорт, който ни е прославил и в Средна Азия. През 30-те години е създадена винарската изба, която се използва от ЛВК “Лясковец” и сега. Осъществяван е износ на десертни сортове грозде, в някои години над 400 тона. Имало е едри собственици на лозя, които са товарили вагони с грозде от гара Асеново и Стражица. Изнасяли са пулп от джанки, сини сливи, кайсии. Пепиниерството /производство на лозов посадъчен материал/ е било с изключително големи мащаби – всяко второ семейство в Стражица се е занимавало с това. В много села – Лозен, Виноград, Камен, Асеново, Кесарево, частни земеделци са произвеждали зеленчуци / пипер, домати, лук, зеле/.

В селата от полупланински тип е било широко застъпено отглеждането на дребен добитък и биволи – Водно, Теменуга, Балканци, Ново Градище, Любенци, Железарци, Кавлак.

Отглеждали са се технически култури – тютюн, памук, коноп.

След колективизацията са създавани нови масиви от трайни насаждения – лозя, овощни градини, малинови масиви, както и преработвателни фабрики за плодови и зеленчукови консерви и сокове.

През осемдесетте години са създадени насаждения от етерично-маслени култури – лавандула, салвия, мента, резене, бял трън, копър, синап, сминдух, босилек, смрадлика /в с.Камен са запазени около 250-300 дка лавандула/. Изградени са две предприятия за преработката им, като добиваните масла са били на световно ниво.

Промишленост

Преработвателната индустрия е двигателя на общинската икономика поради големия брой на заетите в този сектор на общинската икономика. Относителният дял на този вид предприятия за периода 2000г. – 2003г. намалява с 1,36% като към 2003г. делът на преработващата индустрия е 9,1 % , а през 2000 г. той е бил 10.46% от общия брой активни фирми в Община Стражица./Приложение □ □ 2/

Фиг. 1 “Относителен дял активни фирми”

/данни на НСИ/

/данни на НСИ/

През 2000г. в тях са заети 44,7 % от общия брой заети лица, а за 2003г. 51%, като увеличението на заетите в този сектор се дължи на подобряване на показателите на основните преработвателни предприятия – “КОРАДО-БЪЛГАРИЯ” АД, “ВЕЛПА-91” АД, фирмите свързани с преработката на продукти от земеделие и животновъдство – “ПИМЕНС” ООД , “ЗОРНИЦА-КЕСАРЕВО” АД , “ВАРОША” ЕООД и “ТОТАЛ ВИНИ” ЕООД.

Основната част от предприятията в община Стражица според броя на зетия персонал попада в категорията на МСП . Средните предприятия са “Велпа-91” АД, “Корадо-България” АД, “Зорница” – ЕООД с.Кесарево. Фирмите са жизнеспособни. Продукцията им намира реализация не само в България, но и в чужбина. Модернизацията на предприятията и извършването на структурни промени в тях, включително смяната на собственост и собственици за периода 2000-2003г., не доведе да намаляване на броя на заетите.

През 2000 година броя на малките предприятия на територията на Община Стражица е 230 като с течение на времето техния брой остава относително постоянен – 234 са малките предприятия през 2003г. Големият брой малки предприятия и значителното им

превъзходство в структурата на общинската икономика - 98 % от предприятията, от една страна показва липсата на мащабни инвестиции и мащабни производства, но от друга страна подобен вид структура е по гъвкава по отношение устояването на отраслови сътресения и от там изпадането в икономическа криза за цялата община. Положителна е тенденцията и при реализираните нетни приходи от дейността - през 2000 от сектора на малките предприятия са реализирани нетни приходи в размер на 38 114 000лв. докато през 2003 г. техният размер е – 45 803 000лв. Този абсолютен ръст от 7 689 000 лв. и относителен с 20.17 % изпреварва темповете на инфлация и е показателен за реалното увеличение на нетните приходи от дейността на малките и средните предприятия.

Големият процент на заетите е в резултат на разширяването на териториите за реализация на готовата продукция на тези предприятия, на въвеждането в експлоатация на нови технологични линии водещи до оптимизация, като същите са съобразени с новите изисквания на ЕС, което доказват и сертификатите за качество ISO – водещите предприятия в района са сертифицирани а в момента във всички производствени предприятия тече процедура по сертифициране, което е задължителен показател при навлизането на европейския пазар.

За придобиването на машинно оборудване и транспортни средства са направени най-големи разходи, но те са недостатъчни за технологичното развитие на икономиката. За 2003 г. относителният дял на разходите за дейността е 2.3% .Увеличението при тях е по-ниско от общия растеж на инвестициите, което е свидетелство, че направените инвестиции са свързани основно със строителни разходи. Подобряването на производството неимоверно води и до подобряване на резултата от него. През 2000г. предприятията от този сектор създават 63,8% от нетните приходи на общината докато през 2003 г. в тях се комулират 73 % от нетните приходи на общината .

Забелязва се известен ръст в общата структура на ДМА в Общината, което е обнадеждаващо за бъдещото развитие. През 2003 година структурата на ДМА е 2.3 % от общия дял.

Създадени са нови малки частни предприятия – мелници, мандри, хлебопекарни, птицекланици, шивашки цехове и други. Териториално те са разположени в естествените центрове на микрорайони – Камен, Кесарево, Сушица. Материално-техническата им база е на добро технологично ниво, като в повечето случаи отговаря на националните стандарти. Забелязва се стремеж у собствениците за

достигане на европейските стандарти.

Малките предприятия са в начален стадий на развитие на своята дейност – все още се търсят пазари, доставчици и други. От наблюдения и срещи се налага извода, че собствениците им имат нагласа за сдружаване и за създаване на Бизнес-център, където най-вече ще имат достъп до информация, консултантски услуги и правна помощ.

Броят на наетите бележи постоянно увеличение. Все още обаче тази заетост не е достатъчно производителна, което води до понижаване качеството на производителност на труда и ефективност на общинската икономика, но има важно социално значение. Необходимо е в бъдеще усилията да се насочат към мерки, свързани с нарастването на заетостта, заедно с повишаване на тяхната квалификация и производителност, което ще окаже влияние върху скоростта на общинския растеж и повишаване на заплатите и доходите на населението в общината

Поради спад на селскостопанското производство през последните години преработващата индустрия е с превес над останалите структуроопределящи отрасли.

Имайки предвид, че относителния дял на преработващите предприятия в общия брой на фирмите намалява, а се увеличават заетостта в тях с около 6% и относителния дял при формиране на нетните доходи на общината с 9%, можем спокойно да говорим за активизиране на сектора. Това обаче не е достатъчно и е необходимо да се постигне траен икономически растеж. Чуждите инвестиции са недостатъчни.

Разпределението на промишленото производство по населени места е крайно неравномерно. Фирмите са съсредоточени предимно в гр.Стражица. Едно средно предприятие функционира в с.Кесарево. Две малки преработвателни предприятия от хранително –вкусовия сектор функционират на територията на с. Камен. В останалите населени места индустриалния бизнес има символично значение и почти навсякъде регистрира спад в относителния си дял.

Преобразуваните производителни кооперации на базата на ТПК са в криза – намалили до минимум дейността си, с остаряла технологично и морално продукция, със загубени пазари. Управителните им органи нямат разработена дългосрочна стратегия за

развитие. Решенията за производствената /продуктова/ структура са неадекватни на пазарните изисквания. Кооперациите имат свободен сграден фонд в много добро състояние, предвиден за производствена дейност, в чертите на населените места. Той е наличен ресурс за бъдещи производства, предимно от леката промишленост.

Съществуват две керамични фабрики за производство на тухли, едната с общинско участие, и двете неработещи. Възстановяването на производството в тях ще е много капиталоемко.

За да запази позициите си за в бъдеще, в подотрасъла промишленост трябва да се вземат някои мерки. С оглед членството на България в ЕС и подлагането на конкурентен натиск е необходима сертифицирането на възможно повече предприятия. Производството на хартия и радиатори са сред най- динамично развиващите се отрасли.

Промишлеността е основен структуроопределящ отрасъл на местната икономика с водещо значение в редица показатели. Водещо в промишлената структура на общината е преработвателната промишленост. Неблагоприятен фактор за производството е зависимостта от външни суровини.

Най – динамично развиващите се подотрасли са производството на хартия и картон, и на изделия за дома – радиатори, камини, отоплителни инсталации и др. Тези два подотрасъла непрекъснато увеличават своето значение за икономиката на общината. Динамично развитие претърпява и отрасъла свързан с преработката на продукти от селското стопанство- млекопреработващата, винопроизводството, месопреработката. Тези производства са относително скоро възобновени и поради тази причина производствения процес до голяма степен е съобразен с новите изисквания на ЕС.

Строителство

Една общинска и три частни строителни фирми ангажират през 2000г.около 5 % от заетите в общината /Приложение 1/ и осигуряват 3,81 % от нетните приходи. През 2003г. дела на заетите е сведен до 3.29%, а реализираните приходи- на едва 1.26 % от реализираните на територията на общината.

За следващите години се очаква засилване на активността в този сектор, дължащо се предимно на предстоящите мащабни проекти на общината, както и на продължаващото модернизиране на производствените предприятия от района.

Търговия и услуги, обществено хранене

Заетите в търговия, услуги и обществено хранене през 2000 година са 13,87 % от заетите. За сметка на това вместо 2-3 предприятия, монополисти в отраслите, през 2000 година фирмите са около 112, частни, включително преобразуваните РПК и ТПК и осигуряват 18 % от нетните приходи на общината. Фирмите са в голямата си част еднолични търговци и ООД, занимаващи се с търговска дейност или собственици на питейни заведения и заведения за хранене. Услугите – шивашки, общарски, дърводелски, ремонтни и други, са ограничени. През 2003 броя на фирмите относително се запазва - 114 бр./Приложение □ 2/ Като ръст от 2% до ниво 15.56 % от общия брой заети е признак на подобряване на този отрасъл. /

Приложение □ 1

/ Въпреки намалението касаещо делът при формирането на нетния приход от този вид дейност от 7136 лв. за 2000г. на 6288 за 2003г или с около 5% можем да приемем че има оформен сектор с традиции. Намалението при формирането на нетния доход се дължи най-вече на засилването на ролята на преработвателния сектор.

Транспорт и съобщения

В общината работят 18 фирми които са частни превозвачи. В тях са заети—5,26% от общия брой заети през 2000г. когато отрасълът осигурява 2,92 % от нетните приходи на общината. Характерно за частните превозвачи е, че всички, които имат подходящи превозни средства, са се ориентирали към международни превози. Ориентирането на производствените предприятия към използването на собствен транспорт, както и повишаването на конкуренцията в този сектор довеждат до намаление заетите в този сектор до ниво 1.74% и намаление на нетните приходи реализирани от този дял на общинската икономика до 2.47 % или с около 0,45%. Този незначителен спад в размера на реализираните приходи е показателен за подобряване на ефективността в този сектор, което се постига с по-голяма натовареност. Тази по-голяма интензивност е възможна благодарение на обновяването на транспортния парк от страна на превозвачите.

Международните превози са основен източник на приходи. Частната фирма “Янтра транспорт”АД единствена засега извършва междуселищните пътнически превози в

границите на общината. Поради намаленият пътникопоток дейността е изцяло губеща. Оптимизация на тази губеща за фирмата дейност се предвижда през 2005 година, когато ще бъде направена инвестиция в размер на около 300000лв. за закупуване на нова и рециклирана по-малка техника, за да се отговори на потребностите на общината.

Туризъм

Съществуващата база за туризъм е ограничена. Използваемостта на настанителната база е изключително ниска. Общинска собственост е Ученически лагер в местността "Тасладжа" с капацитет 100 легла. Фирма "Велпа –91" АД има изградена база за отдих между Стражица и с.Мирово, с малък капацитет, но сред красива местност, с кухня и микроязовир.

В центъра на града е започнато изграждането на хотел-ресторант, собственост на общината.

Хълмистият характер на територията на общината, наличието на гори, реките - Стара река, Голяма река и Лефеджа, деретата и красивите местности, са предпоставка за развитие на еко- и пешеходен туризъм.

Микроязовирите в общината са дадени на концесия. Язовирите са подходящи за организиране на спортен риболов, за включване в маршрути за пешеходен туризъм.

Естествено създадените зони около Стражица и Камен – земи по § 4 от Закона за собствеността и ползването на земеделските земи, са предпоставка за развитието на селищен туризъм и отдих. В процес на реализация е проект за екотуризъм в близост до село Железарци и главния път София – Варна, на който се възлагат големи надежди за прохождение на този вид дейности на територията на общината.

Селата от полупланинския район – Водно, Теменуга, Кавлак, Железарци, Любенци, дори Ново Градище и Мирово, са подходящи за развитие на селски туризъм. В повечето от тях обаче липсват съвременни санитарни възли и канализация. Необходимо е

ангажиране на собствениците на жилища, които да направят нужните преустройства.

Община Стражица има разработена програма за развитие на туризма и е създаден Общински съвет по туризма. Реализацията на програмата ще става в партньорство с неправителствени организации, частния бизнес и общини партньори.

Община Стражица има създадено местно туристическо дружество "Тасладжа", но все пак институционалната структура, необходима за управлението на туризма, е слабо развита.

Няма организация, която да обединява интересите на туризма на повече общини.

Туристическата инфраструктура е слабо развита. Липсва настанителна база. Скромно е мястото на туризма в общинската икономика.

Възможности за туристическо развитие съществуват, природата е съхранена, няма предприятия, замърсители на околната среда. Добър потенциал за туристически атракции има в областта на фолклора, обичаите, традициите.

Развитие на информационните и комуникационните технологии

Сравнително добро е нивото на използване на информационните технологии, по-специално Интернет. На територията на община Стражица интернет услуги предоставят 5 интернет доставчика като скоростта на обмен на информация е на незадоволително ниво, което с нарастването на конкуренцията в този сегмент на информационното обслужване ще се преодолее като проблем и ще предостави по перспективни възможности за комуникация на населението на общината. Броят на фирмите, предлагащи и ползващи неговите възможности, непрекъснато се увеличава, но достъпът се използва предимно за наблюдение на пазара и събиране на информация.

Броят на битовите ползватели на интернет услуги е малък – 200 домакинства. Поради факта, че кабелните оператори предлагат този вид услуга само на територията на град Стражица, в по малките населени места за интернет връзка се ползват услугите на БТК. Бързото развитие на БТК и навлизането на по-добре технологично развити кабелни оператори на територията на общината скоро ще изравни възможностите за достъп в цялата община.

Много фирми имат собствени интернет страници, повечето предлагат реклама на продуктите, каталози и ценови листи без обратна връзка, минимален е броят на фирмите, които предоставят или използват е –търговия.

Иновации□ и модернизация на икономиката

Почти липсват показатели, които да послужат за измерване на равнището на регионалната конкурентноспособност и оценка на количествените и качествените характеристики на модернизация на регионално равнище. Може да се твърди, че иновациите са все още приоритет на големите предприятия. Като най-вероятна причина би могло да се изведе необходимостта от сериозни капитали, за да бъде създадена и още повече внедрена една нова технология. Няма данни за броя на тези, които са се насочили към придобиването на интелектуална собственост – закупуване на готови продукти, патенти, лицензи, техническа документация и други. За да отговорят на съвременните нужди и тенденции на пазара на труда и с оглед приоритетното развитие на високите технологии в регионален аспект е нужно създаването на нови и усъвършенстването на съществуващите програми.

Забелязва се ръст на основните икономически показатели в общината(БВП, БДС, ДМА, наети и други), но той не е достатъчен за преодоляване изоставането на общината от средните стойности за страната. Необходимо е постигането на траен икономически растеж /над средното ниво/ за създаване на стабилна и устойчива икономика на общината. Инвестиционната активност на територията на общината е слаба. Чуждите инвестиции са недостатъчни и не водят до ново технологично развитие и ноу-хау, което да повиши местната конкурентноспособност. Съществуващите производствени зони се нуждаят от съществена рехабилитация и инфраструктурно обновление, за да посрещнат предизвикателствата на съвременните производства и тенденции. Бавно е навлизането на иновационните и високопродуктивни технологии, особено в малките предприятия.

